

ÚTMUTATÓ A KÖNYVÉSZETI LEÍRÁS ÉS A BIBLIOGRÁFIA-KÉSZÍTÉS SZEMINÁRIUMI DOLGOZATOKBAN ALKALMAZANDÓ MÓDJÁHOZ

I. Bevezetés

A tudományos publikációknak helyet adó folyóiratok, tanulmánykötetek „ápoltt” megjelenésű és az adott publikációs fórum szabályzatához igazodó kéziratokat várnak el szerzőiktől. A művészettörténész-képzés céljai közé tartozik az is, hogy erre felkészítse a hallgatókat. Általános tapasztalat azonban, hogy a szemináriumokon megvitatandó tartalmi kérdések mellett a formaiakra már nem jut elég idő. Általános tapasztalat az is, hogy nem elég utalni a már rendelkezésre álló – azonban a művészettörténet hagyományainak nem mindenben megfelelő – szabályzatokra. Ezekre a nehézségekre kíván segíteni az alábbi útmutató.

Jóllehet célunk elsősorban az, hogy a címleírások egyértelműsége iránti érzékenységre és következetességre szoktassuk a hallgatókat, ezt a célt könnyebb elérni egy konkrét szabályzat összeírásával és számonkérésével, mint minden esetben egy új rendszer következetességének ellenőrzésével. Noha saját szemináriumaimon az alábbi szabályzatot fogom számon kérni, ennek ismerete mellett ajánlott tájékozódni az alábbi helyeken is:

KECSKEMÉTI GÁBOR: „Az ItK címleírási és jegyzetelési alapelvei” (1997), in: *Bevezetés a régi magyarországi irodalom filológiájába*, szerk. HARGITTAY Emil, Budapest 2003, 9–15.
GYURGYÁK JÁNOS: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve* (1996), Budapest 2005², különösen 131–160.

Emellett mindenképpen érdemes tanulmányozni a jelentősebb művészettörténeti folyóiratok stíluslapjait. A *Művészettörténeti Értesítő* az utóbbi években minden füzet végén közöl egy összeállítást „Szerzőink figyelmébe” megjelöléssel. Érdemes még tanulmányozni az alábbi külföldi folyóiratok on-line elérhető útmutatóit: [Art Bulletin](#); [The Burlington Magazine](#); [Journal of the Warburg and Courtauld Institutes](#); [Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft](#); [Simiolus](#); [Umění](#); [Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft](#); [Zeitschrift für Kunstgeschichte \(angolul\)](#); [Zeitschrift für Kunstgeschichte \(németül\)](#).

A gyakorlat várhatóan meg fogja mutatni az alább következő szabályzat hiányosságait, ezért a jövőben többszöri bővítéssel lehet számolni.

II. Könyvészeti leírás

1. Néhány alapelv

a) Egy hivatkozást úgy kell tekinteni, mint egy mondatot. Az egyes részeit ezért vesszővel, pontosvesszővel, kettősponttal, illetve gondolatjellel lehet elválasztani. A tulajdonképpeni címek (amelyeket tanulmányok esetében macskakörmök, önálló publikációk esetében kurziválás különböztetnek meg) ezen belül idézetnek tekinthetők, amelyekben lehet pontot alkalmazni a főcím és az alcím(ek) elválasztására.

b) A címleírásnál a belső címlap a mérvadó (nem a kötetstábla), az adatok kiegészítéséhez figyelembe kell venni a belső címlap hátoldalán vagy a kötet végén található impresszumot is.

c) Bár sok hasonló szabályzat előírja a könyvek kiadójának megnevezését, a régi művészettel foglalkozó irodalomban (nemcsak a magyarban), a történettudományhoz hasonlóan, de az irodalomtudománytól vagy akár a modern művészettel foglalkozó irodalomtól eltérően megelégszünk a kiadási hely és év megadásával.

d) A kialakult gyakorlat szerint idegen nyelvű publikációk idézésekor az adott nyelv szabályait és szokásait kell követni. Ezzel a gyakorlattal szakítva a jelen szabályzat helyesírásban, központosításban és a betétekben is magyarosítást szorgalmaz. Részben ebből adódnak az alábbiak:

e) A szerkesztő(k) nevét mindig a „szerk.” rövidítés vezesse be, a publikáció nyelvétől függetlenül. Emellett még a „kiad.” rövidítést lehet használni, régi szövegek kritikai kiadásainak esetében. Vigyázat: kizárólag tudományos igényű kiadások szöveggondozóiról van szó, a más kiadásokra támaszkodó, netán fordításokat közlő antológiák összeállítói a „szerk.” rövidítést kapják. Példák:

Jean Gerson, commentateur dionysien. Les notulae super quaedam verba Dionysii de Caelesti Hierarchia, kiad. COMBES, André (Études de philosophie médiévale, 30), Paris 1973.

Ugyanakkor:

Die Kunstliteratur der italienischen Renaissance. Eine Geschichte in Quellen, szerk. PFISTERER, Ulrich, Stuttgart 2002.

A címleírás más betétszavait is magyarul adjuk meg.

f) Az főcímet és az alcíme(ke)t alapesetben pont választja el egymástól. Ez alól kivételt lehet tenni, ha tartalmi szempontból inkább a vessző indokolt (pl. ha az alcím évszámokból áll), vagy ha magában a publikációban kettőspontot vagy gondolatjelet alkalmaztak.

g) Az idézőjeleket a magyar helyesírás szabályainak megfelelően „...” formában kell használni, a belső idézőjeleket »...« formában használjuk. Ne alkalmazzuk a más nyelvekben használatos „...“, « ... » stb. formákat, akkor sem, ha magában a publikációban ezt találtuk. Hasonlóképpen a magyar helyesírás szabályait követve tól-ig-értelemben mindig nagykötőjelet (–, félkvirt mínusz, decimális ASCII-kódja: 150, hexadecimális UTF-kódja: 2013) kell használni, szóközök nélkül.

h) A szerzők, szerkesztők nevét a következőképpen adjuk meg: Mindig a családnevet írjuk előre, ezt kiskapitálissal szedjük. Ezután következik (külföldi szerzők esetében vesszővel elválasztva) a keresztnév. Az első keresztnévet mindig ki kell írni, nem elég a kezdőbetűjét megadni, akkor sem, ha a publikációban rövidítve van. Az esetleges második, harmadik keresztnév megadásában a publikációhoz kell igazodni. Például ha a publikációban ezt látjuk: E. H. J. Gombrich, akkor a címleírásban így adjuk vissza: GOMBRICH, Ernst H. J. Ha viszont ezt látnánk: Ernst Hans Josef Gombrich, akkor mind a három keresztnévet ki kellene írunk. Az esetleges nemesi cím (ha a publikációban ki van írva) része a névnek, de nem a családnévnek, pl.: LÖHNEYSEN, Wolfgang Freiherr von. Nagyon ritka, hogy egy szerző egy publikációban megadja a tudományos fokozatát, de a címleírásban ezt soha nem kell átvennünk. Holland (és részben francia) neveknél esetenként változhat, hogy a „van”, „de” stb. előtagokat a családnév részének tekintjük-e vagy sem. A döntésben általában az adott nyelvterület nemzeti könyvtárának katalógusához kell igazodni.

i) Két- vagy háromszerzős műnél a szerzők neve közé tegyünk nagykötőjelet, elé és mögé szóközt. Ha a műnek még több szerzője van, akkor csak az első szerző nevét írjuk ki, utána pedig írjuk az „és mások” szavakat. A szerkesztők nevének megadásakor ugyanígy járunk el. Bizonyos kiadványtípusoknál (pl. kritikai szövegkiadásoknál, gyűjteményi katalógusoknál) előfordul, hogy a címlapon megnevezett szerzők, szöveggondozók nem egyenrangúak (pl. meg van adva egy vagy több szöveggondozó, és azután „Unter Mitwirkung von” szavakkal bevezetve további nevek következnek). Ilyenkor csak a vezető szerepet játszó személyek nevét kell megadni. Gyűjteményi katalógusoknál gyakori, de kiállítási katalógusok körében is előfordul, hogy a könyv alapvetően egy személy műve, de helyet kapott benne egy vagy több tanulmány idegen tollból is. Ilyenkor, ha olyan részre hivatkozunk, amelyet a tulajdonképpeni szerző írt, akkor azt hasonlóan tesszük, mintha monográfiára hivatkoznánk, ha ellenben idegen tollból származó tanulmányra hivatkozunk, akkor azt úgy tesszük, mintha tanulmánygyűjteményben megjelent írásról lenne szó. Példa:

KARRENBROCK, Reinhard: *Die Holzskulpturen des Mittelalters, II: 1400–1540, 1: Köln, Westfalen, Norddeutschland* (Sammlungen des Museum Schnütgen, 5), Köln 2001, 34.

Ugyanakkor:

LANGEN, Patricia: „Zur Werkgeschichte und technologischen Entwicklung der Kölner Holzskulpturen 1400–1540”, in: KARRENBROCK, Reinhard: *Die Holzskulpturen des Mittelalters, II: 1400–1540, 1: Köln, Westfalen, Norddeutschland* (Sammlungen des Museum Schnütgen, 5), Köln 2001, 81–120.

j) Az álnéven vagy monogrammal közölt írások szerzőinek nevét szögletes zárójelben adjuk meg, olyan formában, amelyet a névjelzés leginkább kézenfekvővé tesz. Ha a szöveg név nélkül jelent meg, és más forrásból sem ismerjük a szerzőjét, akkor név helyett az „N. n.” kifejezést használjuk.

k) Angol címeknél a névelőkön és előjárószókon kívül minden szót nagy kezdőbetűvel kell írni, akkor is, ha magában a publikációban más írásmódot találunk. Más nyelveken nincs eltérés a folyószöveghez képest. A legtöbb nyelven a folyóiratok címére ugyanazok a szabályok érvényesek mint más címekre (pl. *The Burlington Magazine*, *Gazette des beaux-arts*), magyarul azonban a folyóiratok és a sorozatok címének minden fontosabb szavát nagy betűvel kezdjük.

l) Mivel a címleírás elsődleges feladata, hogy az olvasó számára lehetővé tegye a visszakeresést könyvtári katalógusokban, sorozatcímeket csak akkor szükséges megadni, ha a kötetnek sorszáma is van a sorozaton belül. (A sorozati katalógusok ugyanis többnyire csak a sorszámozott sorozatokat tartalmazzák.) Csak az olyan sorozatok címét kell megadni, amelyekért szakmai, kiadótól független sorozat szerkesztő felel, a kiadó által szerkesztett, igazából a márkanév szerepét játszó, jóllehet szintén sorszámozott sorozatokat (pl. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft, Reclams Universal-Bibliothek stb.) ellenben nem. A sorszámot mindig arab számjegyekkel adjuk meg.

m) A kiadás helyét azon a nyelven adjuk meg, ahogy a kiadványban találjuk. Ha szükséges, a helynevet vissza kell alakítani a ragozatlan formára. Ha több, különböző városban székelő kiadó jegyzi a könyvet, vagy a kiadónak két vagy három székhelye van, akkor a városneveket nagyköötőjellel kell elválasztani, amely elé és mögé szóköz kerül. Ha ennél is több helynév szerepel az impresszumban, akkor azok aligha egyenrangúak, a címleírásba elég az elsőt (vagy inkább azt, amely a copyrightban szerepel) felvenni. Példák:

BAXANDALL, Michael: *The Limewood Sculptors of Renaissance Germany*, New Haven – London 1980.
TREPESCH, Christoph: *Studien zur Dunkelgestaltung in der deutschen spätgotischen Skulptur. Begriff, Darstellung und Bedeutung des Dunkels*, Frankfurt a. M. 1994.

(A másodikként idézett mű a Peter Lang kiadónál jelent meg, amely 1994-ben még további öt városban tartott fenn irodát.) A kiadványban nem szereplő, de ismert kiadási helyet és/vagy évet szögletes zárójelben adjuk meg. Nem szükséges kitenni a szögletes zárójeleket, ha meg van adva a kiadó neve, és arról következtethetünk a kiadás helyére. A „h. n.”, illetve „é. n.” rövidítéseket csak akkor használjuk, ha nem tudjuk kideríteni ezeket az adatokat.

n) Ha egy műnek nem az első kiadását idézzük, akkor a megjelenés éve után felső indexben kell megadni a kiadás számát. Ilyenkor az eredeti megjelenés évszámát a cím után zárójelben adjuk meg. Ugyanígy tegyünk fordításban idézett műveknek, valamint tanulmányok másodközléseinek esetében. Példák:

ANGENENDT, Arnold: *Geschichte der Religiösität im Mittelalter* (1997), Darmstadt 2005³.
MEISS, Millard: *Giotto és Assisi* (1960), Budapest 1986.
SCHMITT, Jean-Claude: „Liberté et normes des images occidentales” (2000), in: Uő.: *Le corps des images. Essais sur la culture visuelle au Moyen Âge*, Paris 2002, 135–164, 380–382.

Ha a könyvről reprint készült, akkor az eredeti kiadás könyvészeti adatait kell kiírni, utána kell tenni a „repr.” rövidítést és a reprint évszámát. A reprint kiadási helyét nem adjuk meg. Példa:

SCHLOSSER, Julius: *Die Kunstliteratur. Ein Handbuch zur Quellenkunde der neueren Kunstgeschichte*, Wien 1924, repr. 1985.

Reprintre csak akkor hivatkozzunk, ha az eredeti kiadás a célközönség számára (esetünkben: budapesti közkönyvtárban) nem vagy csak nehezen elérhető. (A fenti példa tehát ebből a szempontból hibás volt.)

o) Nem létezik olyan címleírási szabályzat, amely felvehetné a versenyt a kiadók találékonyságával, és minden felmerülő esetre megoldást kínálna. Ezért ha kétségeink támadnának, érdemes megkeresni a kiadványt az adott nyelvterület nemzeti könyvtárának katalógusában: itt találhatunk további támpontokat a címleíráshoz (mindazonáltal ezeket sem mindig ésszerű átvenni).

2. A címleírás módja kiadványtípusonként

a) Egy- vagy többszerzős monográfia, egyszerűs tanulmánykötet

A címleírás az alábbi adatokat az alábbi sorrendben és formában tartalmazza:

- A szerző(k) neve a fent ismertetett módon, utána kettőspont.
- A cím kurzívval szedve.
- Adott esetben sorozatcím zárójelben, a sorszám előtt vessző.
- Vessző (nem kurzív).
- A kiadás helye és éve.

Az egyszerűs tanulmánykötetekenél is csak a szerzőt kell megadni, a szerkesztőt nem. Példák:

KELÉNYI György: *Franz Anton Hillebrandt (1719–1797)* (Művészettörténeti Füzetek, 10), Budapest 1976.
ALBRECHT, Claudia F.: *Stilkritische Studien zum mittleren Werk des Veit Stoß, unter besonderer Berücksichtigung der Volckamer-Stiftung*, Würzburg 1997.
WITTKOWER, Rudolf – WITTKOWER, Margot: *A Szaturnusz jegyében. A művész személyisége az ókortól a francia forradalomig* (1963), Budapest 1996.
BERLINER, Rudolf: *„The Freedom of Medieval Art” und andere Studien zum christlichen Bild*, Berlin 2003.

b) Többszerzős tanulmánykötet

A címleírás az alábbi adatokat az alábbi sorrendben és formában tartalmazza:

- A cím kurzívval szedve, utána vessző (nem kurzív).
- „szerk.” rövidítés.
- A szerkesztő(k) neve a fent ismertetett módon.
- Adott esetben sorozatcím zárójelben, a sorszám előtt vessző.
- Vessző.
- A kiadás helye és éve.

A cím konferenciakötetek esetében nem tartalmazza a konferencia helyét és időpontját, még ha az fel van is tüntetve a belső címlapon. Példák:

Tilman Riemenschneider, c. 1460–1531, szerk. CHAPUIS, Julien (Studies in the History of Art, 65), Washington 2004.
Philosophie im Mittelalter. Entwicklungslinien und Paradigmen, szerk. BECKMANN, Jan P. és mások, Hamburg 1987.

c) Kiállítási katalógus

A címleírás az alábbi adatokat az alábbi sorrendben és formában tartalmazza:

- A cím kurzívval szedve.
- Zárójelben a kiállítás adatai, a következő sorrendben:
 - „kiáll. kat.” rövidítés, utána vessző.
 - A kiállítóhely székhelye magyarul, utána kettőspont.
 - A kiállítóhely neve eredeti nyelven.
 - Két vagy három helyszínen bemutatott, azonos katalógussal kísért kiállítások esetében a további helyszínek adatait is meg kell adni, egymástól vesszővel elválasztva.
- Vessző.
- „szerk.” rövidítés.
- A szerkesztő(k) neve a fent ismertetett módon.
- Adott esetben sorozatcím zárójelben, a sorszám előtt vessző.
- Vessző.
- A kiadás helye és éve.

Kiállítóhelynek azt az intézményt kell tekinteni, ahol a kiállítás ténylegesen állt, akkor is, ha nem azonos a kiállítás szervezéséért felelős intézménnyel. A kiállítási katalógus szerkesztője nem mindig azonos a kiállítás rendezőjével, a katalógusok impresszumában (legalábbis az utóbbi évtizedekben) külön vannak választva a kiállítás és a katalógus adatai. Előfordul, hogy az impresszum azon rovatában, ahol a szerkesztőt várnánk, a felelős kiadó, sokszor egy intézmény van megadva. A címleírás számára azonban az érdemi szakmai munkát végző személy nevét kell kikeresnünk. Ha egy katalógusnak nemcsak a szerkesztéséért, hanem teljes szövegéért egy személy felel, akkor szerzőként, a monográfiák mintájára kell a nevét feltüntetni. Példák:

Hans Multscher. Bildhauer der Spätgotik in Ulm (kiáll. kat., Ulm: Ulmer Museum), szerk. ROTH, Michael, Ulm 1997.

(Ebben az esetben a kiállítás Ulmban volt, de a szervezésben a stuttgarteri Württembergisches Landesmuseum is részt vett. A kiállítás koncepcióját Heribert Meurer és Michael Roth közösen jegyezték, az impresszumnak a katalógusra vonatkozó részében a „Herausgeber” rovatban együtt szerepel az Ulmer Museum, annak igazgatónöje és Michael Roth, ez alatt található még egy „Konzeption” rovat, ahol csak Michael Roth neve olvasható.)

Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában, 1387–1437 (kiáll. kat., Budapest: Szépművészeti Múzeum, Luxemburg: Musée national d'histoire et d'art), szerk. TAKÁCS Imre, Mainz 2006.
CHAPMAN, Hugo: Michelangelo Drawings: Closer to the Master (kiáll. kat., Haarlem: Teyler Museum, London: British Museum), London 2005.

d) Gyűjteményi katalógus

A gyűjteményi katalógusokat általában hasonló módon idézzük mint a monográfiákat vagy a többszerzős tanulmányköteteket (attól függően, hogy hányan vettek részt a munkában). Azonban ha sem a címből, sem a sorozatcímből nem derül ki, hogy mely gyűjteményről van szó, akkor ezt a cím után zárójelben közölnünk kell – hasonló módon mint a

kiállítási katalógusoknál, csak itt a „gyűjt. kat.” rövidítést használjuk. (Ennek megfelelő elveket követünk az árverési katalógusok leírásánál is.) Példák:

WOLFSON, Michael: *Niedersächsisches Landesmuseum Hannover, Landesgalerie. Die deutschen und niederländischen Gemälde bis 1550*, Hannover 1992.
GUILLOT DE SUDUIRAUT, Sophie: *Sculptures brabançonnaises du musée du Louvre. Bruxelles, Malines, Anvers, XVe-XVIe siècles*, Paris 2001.
Alte Meister (gyűjt. kat., Stuttgart: Staatsgalerie), szerk. KLAPPROTH, Rüdiger, Stuttgart 1992.

e) *Többkötetes művek* esetében, ha az egyes kötetek nem egyszerre jelentek meg és saját címük van, konkrét szöveg-helyre való hivatkozáskor az egyes kötetet tekintjük bibliográfiai egységnek. Címként az összes címet felsoroljuk, hierarchiájuk sorrendjében. A cím részének tekintjük a kötetszámokat is, előttük vesszőt, utánuk kettőspontot alkalmazunk. Példa:

KOSÁRY Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába, I: Általános rész, 2: Országos jellegű levéltárak és forrásközlések*, Budapest 2003.

f) *Periodikumban megjelent tanulmányok*

A címléírás az alábbi adatokat az alábbi sorrendben és formában tartalmazza:

- A szerző(k) neve a fent ismertetett módon, utána kettőspont.
- A cím álló betűvel, macskakörmök között.
- Vessző.
- „in:” kifejezés.
- A folyóirat címe kurzívval szedve.
- A kötet száma arab számjegyekkel. (A legtöbb folyóiratnál egy évfolyam felel meg egy kötetnek. A címléírás szempontjából azonban az a döntő, hogy milyen időszakoként kezdődik előlről az oldalszámozás. Újlatin nyelvű folyóiratok esetében nem ritka, hogy füzetenként vagy félévente. Ilyenkor a füzetek számozása is folyamatos, és ezt kell kötetszámnak tekinteni. Havilapoknál gyakori, hogy a füzetek számozása évfolyamonként újrakezdődik ugyan, de minden füzet oldalszámozása 1-gyel indul. Ilyenkor az évfolyam és a füzet számát egyaránt meg kell adni ezen a helyen, kettősponttal elválasztva, szóköz nélkül. Az „Új folyam” kifejezést és megfelelőit a kiadványon szereplő kifejezés rövidítésével kell megadni. A sorozatokon átívelő számozás szerinti, párhuzamos kötetszámot nem kell megadni.)
- Évszám zárójelben, a kötet számától szóközzel elválasztva. (Évkönyveknél gyakori, hogy a kötet a tárgyévnel ténylegesen egy-két évvel később jelenik meg, és mindkét évszám feltűnik a címlapon. A kiadványt ilyenkor is folyóiratként kell idézni, a címléírásban a tárgyévet kell megadni. Ha nincs kötetszámozás, akkor csak az évszámot adjuk meg, zárójel nélkül.)
- Vessző.
- Oldalszámok, az esetleges rezümékkel együtt.

Példák:

EÖRSI Anna: „»Nem korhad el, nem rágják meg a férgek«. Megjegyzések Mária halála ikonográfiájához az Albert-oltár mestere hatása alatt készült esztergomi triptichon kapcsán”, in: *Művészettörténeti Értesítő* 54 (2005), 1–18.
DIEMER, Dorothea: „Handwerksgeheimnisse der Vischer-Werkstatt. Eine neue Quelle zur Entstehung des Sebaldusgrabes in Nürnberg”, in: *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst* 3. F. 47 (1996), 24–54.
GLATZ, Anton C.: „Ikonografické a motivické inšpirácie a vzory skulptúr a tabul'ových malieb levočského hlavného oltára”, in: *Ars* 2001, 153–203.
MAROSI Ernő: „Hogyan csinálunk művészettörténetet? A művészettörténet-képzés ma Magyarországon”, in: *Új Művészet* 10:9 (1999), 48–52.

g) *Gyűjteményes kötetekben* (tanulmánygyűjteményekben, kiállítási katalógusokban) *megjelent tanulmányok* idézésekor a folyóiratcikkekhez hasonló módon járunk el, a folyóirat címét, a kötet- és évszámot a kiadvány fent ismertetett módon összeállított címléírásával helyettesítve. Példák:

FLEMMING, Victoria von: „Gezähmte Phantasie. Cellinis Entwürfe für das Akademie-Siegel”, in: *Benvenuto Cellini. Kunst und Kunsttheorie im 16. Jahrhundert*, szerk. NOVA, Alessandro – SCHREURS, Anna, Köln 2003, 59–98.
LÖHR, Wolf-Dietrich: „Handwerk und Denkerwerk des Malers. Kontexte für Cenninis Theorie der Praxis”, in: *Fantasie und Handwerk. Cennino Cennini und die Tradition der toskanischen Malerei von Giotto bis*

Lorenzo Monaco (kiáll. kat., Berlin: Gemäldegalerie), szerk. LÖHR, Wolf-Dietrich – WEPPELMANN, Stefan, München 2008, 153–176.

Ugyanezt az elvet követjük akkor is, ha egy kiállítási katalógusból nem dolgozatot, hanem műtárgyleírást idézünk, ilyenkor azonban (mivel a műtárgyleírásoknak szigorú értelemben véve nincs címe) a címet nekünk kell összeállítani a katalógusszámból és a tárgy legfontosabb adataiból. Ez utóbbiak általában a művész nevét és a tárgy megnevezését jelentik, azonban végső soron az adott tárgytípuson múlik, hogy mely adatokat kell a címbe átvennünk. (Középkori tárgyak esetében pl. leggyakrabban a proveniencia ilyen adat, ha nyomtatványról van szó, akkor pedig meg kell adnunk a nyomdahelyet és a megjelenés évét.) Ezt a mesterségesen előállított címet is idézőjelek közé tesszük, tehát más címekkel azonos státuszt kapnak a hivatkozásban, ezért a publikáció nyelvéhez kell igazodni. Példák:

DANESI SQUARZINA, Silvia: „D3. Michelangelo Merisi da Caravaggio: Amor als Sieger”, in: *Caravaggio in Preussen. Die Sammlung Giustiniani und die Berliner Gemäldegalerie* (kiáll. kat., Róma: Palazzo Giustiniani, Berlin: Altes Museum), szerk. DANESI SQUARZINA, Silvia, Mailand 2001, 282–286.

FAJT, Jiří – ROYT, Jan: „51. Sv. Vojtěch ze Studnice u Telče”, in: *Svatý Vojtěch. Tisíc let svatovojtěšské tradice v Čechách* (kiáll. kat., Prága: Národní galerie), szerk. BARTLOVÁ, Milena, Praha 1997, 107.

h) Lexikonszócikkek

A lexikonszócikkeket alapvetően a gyűjteményes kötetekben megjelent tanulmányokhoz hasonlóan írjuk le. Azonban a komolyabb lexikonok, illetve enciklopédiák megjelenése többnyire több évtizeden keresztül elhúzódik, miközben változhat a szerkesztő személye vagy akár a kiadás helye is. Lexikonoknál általában lényegesebb adat az alapító szerkesztő neve, mint az adott kötet szerkesztőjéé. Mivel a lexikon mindezen adatát aránytalan lenne egy lexikonszócikk címleírásán belül közölni, az idézett lexikonokat mindig külön tételként vesszük fel a bibliográfiába, akkor is, ha csak egy szócikket idézünk belőle, a szócikk leírásában pedig csak a rövidítését, valamint a kötetszám után az adott szócikk megjelenésének évét adjuk meg. (Vigyázat: sok lexikon folytatólagos hasábszámozású kötetekben áll a polcon, eredetileg azonban nem így, hanem füzeteként jelent meg, amelyeket a tulajdonosnak utólag kellett a lexikkal szállított kötetébe köttetnie. Egy-egy kötet megjelenése ilyen módon több éven keresztül is elhúzódhatott; ilyenkor a kötet elején befejezésének évszámát látjuk, azonban a szócikk szempontjából nem ez, hanem a füzet megjelenésének éve fontos. Szabály szerint a kötet végére a füzetek elülső és hátsó borítólappját is be kell kötni, a szócikk tényleges megjelenésének évét innen tudhatjuk meg.) A jelentősebb lexikonoknak bevett rövidítésük van (pl. Saur, Thieme-Becker, LCI [nem Kirschbaum!], RDK, LexMA, TRE, HWbPh stb.), a bibliográfiában is ezt kell használni. Egyes lexikonok többször is megjelentek azonos címmel, de teljesen új tartalommal; ilyenkor a kiadás számát a rövidítésben is jelezni kell (pl. VL², LThK³). A lexikon címleírásában szerkesztőnek a lexikon történetének vezető szerkesztőit tekintjük, felsorolásuknál az időrendet követjük. Sok lexikon szerkesztéséért nem néhány vezető szerkesztő, hanem egy népes bizottság vagy egy kifejezetten e célra létrehozott intézet felelős, ilyenkor a leírásban nem adunk meg szerkesztőt. Befejezett lexikonok esetében jelezni kell azt is, hány kötetből áll a mű. Még befejezés alatt álló lexikonoknál ezt nem kell megadni, és ilyenkor csak az első kötet megjelenésének évét tüntetjük fel, utána „skk.” rövidítéssel. Példák:

HOLLÄNDER, Hans: „Lukasbilder”, in: LCI III (1971), 119–122.

Lexikon der christlichen Ikonographie, 8 kötet, szerk. KIRSCHBAUM, Engelbert – BRAUNFELS, Wolfgang, Freiburg i. Br. 1968–1976 [LCI]

Lexikon des Mittelalters, 9 kötet, München – Zürich 1980–1999 [LexMA]

NIEHR, Klaus: „Lukasbilder, Lukasmadonna”, in: LexMA VI (1992), 1.

i) Recenziók

A címleírás az alábbi adatokat az alábbi sorrendben és formában tartalmazza:

- A recensens neve a fent ismertetett módon, utána kettőspont.
- A cím álló betűvel, macskakörmök között. (A recenzióknak olykor saját címük is van, ebben az esetben a címleírásban is először ennek kell megjelennie. A cím mindenképpen tartalmazza a tárgyalt mű egyszerűsített leírását: a szerző vagy szerkesztő nevét és a főcímet. A recenzió címén belül is a saját címleírás elveinket követjük, de nem alkalmazunk kiemeléseket. Ha a recenzióban több mű tárgyalatik, akkor azok adatait pontos vesszővel választjuk el.)
- A „recenzió” szó zárójelben.
- A címleírás ezután úgy folytatódik mint a periodikumban megjelent tanulmányoknál.

Példák:

TÓTH Sándor: „Pocta Václavovi Menclovi, szerk. Bořutová, Dana – Oriško, Štefan” (recenzió), in: *Művészettörténeti Értesítő* 51 (2002), 188–196.

RÓZSA György: „Két könyv Berlinből. Landsberger, Franz: Die Kunst der Goethezeit; Weissert, Caecilie: Reproduktionsstichwerke” (recenzió), in: *Művészettörténeti Értesítő* 50 (2001), 179 sk.

i) Internetes tartalmak

Az internetes tartalmak metaadatainak szabványosítása még nem zárult le, ennek megfelelően olykor találékonyagra van szükség a hivatkozásban is. Minden webhelynek van címe, ezt meg kell adni a hivatkozásban, mégpedig címként kezelve, tehát kurzív szedéssel. Hogy ezen kívül hogyan lehet (és hogy szükséges-e) a hivatkozott oldalt is informálisan megadni, az a webhely felépítésétől függ. Meg kell adni továbbá az URL-t (Uniform Resource Locator), amilyen pontosan az adott webhely felépítése ezt lehetővé teszi. (Dinamikus oldalaknál sokszor előfordul, hogy a böngésző címsorában ijesztően sok paraméter jelenik meg. Ilyenkor tegyünk próbát, hogy mely paraméterek szükségesek feltétlenül ahhoz, hogy az oldal az általunk kívánt módon jelenjen meg, és ennek megfelelően adjuk meg az URL-t.) Az URL-t csúcsos zárójelek közé kell tenni. Ezután szögletes zárójelben meg kell adni a legutóbbi lehívás dátumát. Mindez a következő formát öltse:

Census of Antique Works of Art and Architecture Known in the Renaissance, CensusID: 151514, URL: http://census.bbaw.de/easydb/detail.php?detail_grid=CS_MonumentViewer&select_id=151514 [legutóbbi lehívás: 2008. február 10].

Az internetes tartalmak köréből kiemelkedik két dokumentumtípus, amelyeket kifejezetten tudományos publikációkhoz alakítottak ki, és ennek megfelelően a hozzájuk kifejlesztett szabványok az idézhetőséget is szem előtt tartják.

α) Az on-line folyóiratokban megjelent tanulmányokat, recenziókat hasonlóan lehet idézni, mint a nyomtatásban kiadott társaikat, csak az oldalszámok mellett vagy helyett az URL-t kell megadni. Példák:

KÜMPER, Hiram: „Miniaturen und Bilder in Sachsenspiegelhandschriften abseits der Codices picturati”, in: *Concilium medii aevi* 9 (2006), 103–140, URL: <http://cma.gbv.de/dr.cma.009.2006.a.06.pdf> [legutóbbi lehívás: 2008. február 10].

WEST, Ashley: „Sander, Jochen: Hans Holbein d. J.” (recenzió), in: *Kunstform* 9:1 (2008), URL: http://www.arthistoricum.net/index.php?id=276&ausgabe=2008_01&review_id=9965 [legutóbbi lehívás: 2008. február 10].

β) A tudományos (többnyire egyetemek által fenntartott) repozitóriumokon általában PDF-formátumú dokumentumokat helyeznek el. Ezekben a szerző, a cím és az évszám megadásának módja nem különbözik a nyomtatásban megjelent íráskétől. A repozitóriumon való elhelyezésnek rögzített dátuma van, a dokumentumon ezután már nem lehet változtatni. A hivatkozásban nem kell megnevezni a repozitóriumot, mert az idézhetőség érdekében a dokumentumok egyszerűbb URL-t kapnak, és emellett – csakúgy mint egyes on-line folyóiratok esetében – kaphatnak egy domainfüggetlen azonosítót valamelyik ún. Persistent Identifier (PI) standardben is (DOI, PURL, URN). A hivatkozásban először a PI-t, utána az URL-t kell megadni. A PI-resolver URL-jének és a PI-nek a kombinációjából képzett URL (pl. <http://nbn.urn.hu/N2L?urn:nbn:hu-3006>) nézetem szerint ellentétes a PI-ek alapgondolatával, ezért ne alkalmazzuk. A hivatkozás egyébként mindig a dokumentum metaadatait tartalmazó frontpage-re utal, nem magára a PDF-dokumentumra. Példa:

HERZOG, Günter: *Kunst und kulturelle Identität. Materialien und Untersuchungen zur europäischen Auseinandersetzung mit fremder Kunst, 1550–1850*, 1998, URN: <urn:nbn:de:bsz:16-artdok-4271>, URL: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2008/427/> [legutóbbi lehívás: 2008. február 10].

A repozitóriumokon elhelyezett szövegek alapvetően három csoportba sorolhatók. Vannak olyan szövegek (ezek általában disszertációk, habilitációs dolgozatok), amelyek sem a feltöltés előtt, sem azután nem jelennek meg nyomtatásban. Ezeket a fent mutatott módon kell idézni. Preprintnek hívják azokat a dokumentumokat, amelyeket szerzőjük benyújtott közlésre egy folyóirathoz, de elfogadásukról még nem kapott választ, és eredeti, szerkesztetlen formájában kerül az internetre. Ha ilyet idézünk, a cím után zárójelben ki kell írni a „preprint” szót. A kézirat elfogadása és nyomtatásban való megjelenése közötti időben a szöveg nem kerülhet az internetre. A megjelenés után, szerkesztett formában feltöltött dokumentumokat postprintnek hívják. A postprint helyett lehetőség szerint a nyomtatott változatra hivatkozunk, de kiegészítésként megadhatjuk az on-line elérhetőséget is, a következő formában:

NOVA, Alessandro: „Beobachten und beobachtet werden. Die Metamorphose des Betrachters und des Betrachteten bei Correggio und Parmigianino”, in: *Imagination und Wirklichkeit. Zum Verhältnis von mentalen und realen Bildern in der Kunst der frühen Neuzeit*, szerk. KRÜGER, Klaus – NOVA, Alessandro, Mainz 2000, 81–98, postprint: URN: <urn:nbn:de:bsz:16-artdok-2589>, URL: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2007/258/> [legutóbbi lehívás: 2008. február 10].

III. A hivatkozás a dolgozatban

1. A bibliográfia

a) Szemináriumokon többféle összefüggésben többféle bibliográfia készítésére lehet szükség. Ha egy-egy műtárgy irodalmának jegyzékét készítjük el (pl. a szemináriumi dolgozat előtt, külön feladatként), akkor azt a megjelenés időrendje szerint kell sorba rendeznünk (az azonos évszámmal megjelent publikációkat a szerzők betűrendjében). Ilyenkor a bibliográfiai tétel részei az oldalszámok is, amelyek a műtárggyal foglalkozó szövegrészt határolják körül.

b) A dolgozat függelékeként készítendő bibliográfia tartalmazza az összes címet, amelyre a dolgozatban, annak lábjegyzeteiben hivatkozás történik. Ilyenkor a címleírás a teljes bibliográfiai egységre vonatkozik. Mivel az ilyen irodalomjegyzék célja, hogy benne visszakereshetők legyenek a jegyzetekben alkalmazott rövidítések, ezért teteleit a rövidítések betűrendjében kell sorba rendezni.

c) A rövidítést monográfiák és tanulmányok esetében a szerző(k) családnévéből és a megjelenés évéből képezzük. A fentebb a periodikumban megjelent tanulmányokra hozott példák rövidítése eszerint: Eörsi 2005; Diemer 1996; Glatz 2001; Marosi 1999. Tanulmánykötetek esetében a rövidítés képzése a szerkesztő(k) nevéből történik, utána, az évszám elé azonban zárójelben be kell tenni a „szerk.” rövidítést. A fentebb a többszerzős tanulmánykötetekre hozott példák rövidítése eszerint: Chapuis (szerk.) 2007; Beckmann és mások (szerk.) 1987. A kiállítási katalógusok rövidítését a „Kat.” rövidítéssel vezetjük be, ezután következik a város neve, ahol a kiállítás látható volt, majd az évszám. A fentebb a kiállítási katalógusokra hozott példák rövidítése eszerint: Kat. Ulm 1997; Kat. Budapest–Luxemburg 2006; Kat. Haarlem–London 2005 (ez utóbbi esetben, mivel a kötetnek majdnem az egészét kiteszi a tanulmány, a katalógus pedig inkább függelékként tűnik fel, a Chapman 2005 rövidítés is helyes).

d) Ha több idézett mű számára ugyanaz a rövidítés adódna, akkor az évszámhoz illesztett betűvel kell őket megkülönböztetni. Az irodalomjegyzékben csak ebben az esetben kell jelezni a rövidítést, mégpedig a címleírás után, szögletes zárójelben. Példa:

MAZOUR-MATUSEVICH, Yelena: „Jean Gerson (1363–1429) and the formation of German national identity”, in: *Revue d'histoire ecclésiastique* 101 (2006), 963–987. [Mazour-Matusevich 2006a]

MAZOUR-MATUSEVICH, Yelena: „La position de Jean Gerson (1363–1429) envers les femmes”, in: *Le Moyen Âge* 112 (2006), 337–353. [Mazour-Matusevich 2006b]

e) Ha az imént leírt módon nem lehet rövidítést képezni (mert pl. egy tanulmánykötetben nincs feltüntetve annak a szerkesztője), akkor a cím legfontosabb szavából és a megjelenés évéből képezzük rövidítést, amelyet a címleírás után szögletes zárójelben szintén megadunk. Példa:

Il Vasari, storiografo e artista, Firenze 1976 [Vasari 1976]

f) Ha a bibliográfiában csak egy tanulmány szerepel egy gyűjteményes kötetből, akkor az utóbbi összes adatát is a tanulmány címleírásában kell megadni. Ha több tanulmányra is hivatkozunk ugyanabból a kötetből, akkor a kötetet vegyük fel önálló bibliográfiai tételként, a tanulmányok címleírásában pedig rövidítéssel hivatkozunk rá. Példa:

ESER, Thomas: „»Künstlich auf welsch und deutschen sitten«. Italianismus als Stilkriterium für die deutsche Skulptur zwischen 1500 und 1550”, in: Guthmüller (szerk.) 2000, 319–361.

FISCHER, Fritz: „Zwei Hauptwerke von Christoph Daniel Schenck im J. Paul Getty Museum, Malibu”, in: *Skulptur in Süddeutschland, 1400–1770. Festschrift für Alfred Schädler*, szerk. KAHSNITZ, Rainer – VOLK, Peter, München – Berlin 1998, 273–280.

Deutschland und Italien in ihren wechselseitigen Beziehungen während der Renaissance, szerk. GUTHMÜLLER, Bodo (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Renaissanceforschung, 19), Wiesbaden 2000.

MARX, Barbara: „Künstlermigration und Kulturkonsum. Die Florentiner Kulturpolitik im 16. Jahrhundert und die Formierung Dresdens als Elbflorenz”, in: Guthmüller (szerk.) 2000, 211–297.

2. A jegyzetek

a) A jegyzeteket a lap alján kell elhelyezni, de folyamatosan kell számozni.

b) A jegyzetekben a szakirodalmi hivatkozásokat rövidítve kell megadni.

c) Mindig meg kell adni a konkrét szöveghelyet, amelyre hivatkozunk. Ez legtöbbször oldalszámmal (lexikonok eseté-

ben hasábszámmal) történik, gyűjteményi katalógusoknál azonban hivatkozhatunk a katalógusszámra, ilyenkor a szám(ok) mögé a „kat.-sz.” rövidítést kell tennünk. Ha két egymás után következő oldalra hivatkozunk, akkor elég az első oldalt és utána az „sk.” rövidítést kiírni. Az „skk.” rövidítés azt jelzi, hogy a hivatkozott rész kettőnél több oldalt ölel fel, ezt azonban ne alkalmazzuk, mert nem egyértelmű.

d) Az egymás után sorakozó hivatkozásokat pontosvessző választja el egymástól. Ha a hivatkozások után folyószöveg következik, akkor a kettő közé gondolatjel kerül. Példa:

¹³ Vö. Mojzer 2004, 32–40; Mojzer 2007, 101–107. – A szerző szóbeli közlése szerint a tárgyban további publikációk várhatók.

Első nyilvános változat, lezárva: 2008. február 24.

Endrődi Gábor